

možnost, aby odpověděli dnes na útoky, na které nemohli odpovědět, když byli vylučováni z literatury, já to sám zažil!

2. Uvažujme o spisovatelích uvězněných, myslíme na jejich lidský osud. Nemám ovšem práva souditi tu jejich vinu. Vinu, chyby, omyly. Ale mám právo jako český básník vysloviti domněnku, že pykali dost za tyto své politické viny a omyly.

To, co tu říkám, dozajista neznamená, že bych se snad ztotožňoval s jejich politickými názory, které jsou a byly v rozporu s názory mými a s názory nás všech. Když dnešní členové Svazu ochotně a spěšně však přiznávají své dlouholeté omyly a viny, což má být prohlášeno za dostatečné, ani omyly a viny uvězněných nemohou být posuzovány s dosavadní přísností a z dosavadních stanovisek.

Všichni dobře víme, jak je možné – vím, že je situace těžká – pokusit se o to, aby jim jejich osud byl aspoň trochu ulehčen. Avšak, drazí přátelé, ještě jednou se vás táži; jsme opravdu jen výrobci veršů, rytmů a metafor? Jsme opravdu jen vypravěči příběhů a nic víc, abychom měli na mysli jen a jen otázky našeho stavu spisovatelského? Takto vidím poslání spisovatelů v naší době.

Nový výbor i vy všichni pečujte o to, aby naše činy, důstojné socialistického programu a důstojné socialistických spisovatelů, uskutečněny byly co nejdříve, a co nejdříve znamená dnes, ihned.

(1956)

DISKUSNÍ PŘÍSPĚVEK

Jiří Taufer

Náš sjezd přes určitou nezbytnou těžkopádnost, s níž začal pracovat, bude mít a již má svůj nesporný význam. Vidím jej i v řadě významných referátů, které jsou a budou vždy na shromážděních, jako je toto, ideově politickou páteří doznání. Myslím, že v mnohých z nich je patrný již nový kurs v přístupu k otázkám literatury, hlavně v tom, že jejich autoři ne-

chtějí být obecní, neosobní, ale že vystupují s osobním pojetím, zaujatým, svým.

V diskusi kromě jiných mne zvláště potěšili mladí básníci, Šiktanc, J. V. Svoboda, Šotola a Florian a jiní, kteří neztrácejí čas na malichernosti a nechuti a vážně se zamýšlejí nad problémy, které je trápí jako tvůrce. Nekvílí nad tím, že neměli dost vzduchu, ale naopak konstatují, že „lehce od prvního mírového dne dávali a málo brali“ (Šiktanc). Je jim milejší ten, který se o dobrou věc rval, i když se dopouštěl omylů, než ten, kdo se včera nemastně neslaně tvářil a ani prst nepozvedl ke společnému dílu, a dneska vystupuje jako trpitel či člověk osvícený. Chtějí se sejit s lidmi podobných vkusů, tužeb, podobného vidění věcí a světa, chtějí sněmování mladých, touží po přátelství s těmi, s nimiž je pojí společné umělecké názory, chtějí orgán. Myslím, že mají pravdu a dosáhnou toho, co chtějí, i kdyby jim nikdo nepomohl. Ale je třeba jim pomoci. V stejném duchu mluví J. V. Svoboda, Šotola, Florian a jiní. Těmto mladým nestačí už usilovat o dosažení průměru, chtějí nad něj; bez hněvu, bez ironie, ale hlavně bez opatrnickví a s velkou opravdovostí uvažují o realismu, experimentu, slovníku, předchůdcích, zcela ve smyslu podnětného příspěvku Nazima Hikmeta o klasicích jakožto novátorech. Jsou radostní zcela ve smyslu neumannovském, nechťejí být v literatuře zbyteční, chtějí umět, vědět, poznat. Taková mládež se mi líbí, jsou si všichni nějak podobní. I ten Kundera s nimi, a protože mám rád neustrašenost, smělost, která není planým lozením, protože se mi líbí všechno, co pevně koření zde doma, ale chce to šumět korunou ve světových vichrech.

Nebylo by však v duchu dvacátého sjezdu, kdybychom na všechno, co je vyslovováno třeba upřímně, ale co je problematické nebo nesprávné, neodpovídali, neboť není potlačováním názoru, staví-li se názor proti názoru, a není vše, co vystupuje jménem kritiky, hodno toho, aby následovala pokorná sebekritika. Není každé nepřijetí, ba odmítnutí kritiky nekritičností a zastrašováním. Je třeba rozeznávat, kde jde o obhajobu principů. Toto matení pojmů a představ se stalo v poslední době epidemií. To by nebylo v duchu dvacátého sjezdu, neboť jeho smysl tkví ve vyzdvižení principů leninismu, z nichž jeden z nejdůležitějších je ten, že pravda v jistých historických obdobích může se ocitnout v menšině, že však musí být hájena a probíjíána a šířena, aby se stala věcí většiny.

Bude jistě vypadat kacířsky, když tady řeknu, že hluboce nesouhlasím s projevem Františka Hrubína, který sklídl takové ovace. Může být člen strany, který vystupuje bezpartijně, a může být naopak bezpartijní, který vystupuje partijně. Estetika není ohlas bezpartijní mlhoviny. I tam se projevuje stanovisko, pozice.

Já nemohu jinak a mé svědomí mi velí, abych proti upřímně míněnému Hrubínovu názoru postavil svůj názor, a stejně upřímně. Upřímnost je důležitý faktor umělcova rozhodování a jednání, a jen Literární noviny dovedly neinformované čtenáře postavit svého času před fakt usnesení o práci sovětského časopisu *Nový mir*, o teorii a problému upřímnosti, aniž vyložily, co předcházelo, stejně jako si přetiskly odmítavou kritiku velmi průbojných znamenitých esejistických prací Paustovského, zatímco v těch dnech obrátily na čtyřáku, tváříce se náramně svobodářsky. Tato neupřímnost patří do stejné kategorie s upřímností matoucí a falešnou, proti níž pozvedám svůj hlas.

Já mám rád básníka Hrubína a mám rád jeho nové verše, které znamenají básníkovo znovuzrození. Ale neklade-li si básník ve svých prozaických projevech tžž jasný cíl, který si klade ve svých básních, dočká se vždy toho, že je pochopen různými různě, že analogicky podle hesla „každý má svou pravdu“ si v jeho práci různí vyhledali pravdu a že se k ovacím spojili bezideoví s dogmatiky, proti nimž mířil, a strhli i většinu těch, kterým se protiví dogmatismus a školometství neméně než bezprincipiální bloumání. Zlé na věci je, že soudruh Hrubín, který sice vložil do svého projevu mnoho vroucího citu, který sice šlechtí pravého básníka, se nepostaral o směr proudu tohoto citu, na nějž žádný básník nikdy zapomenout nesmí a nemá. Zlé je na tom i to, že spojil některá fakta a pravdy s falešným výkladem. Opakuji: nemám nejmenší pochybnosti o upřímných, nejčistších úmyslech soudruha Hrubína. Nejde však o subjektivní záměr, jde o objektivní význam. V žádném umělcově projevu nejde o úmysly, ale o výsledky. Jsem si vědom toho, že porušuji většinové dojetí, jež vyvolalo manifestační aplaus i nadšení. Upozorňuji však, že nechci diskutovat jen s Hrubínovým příspěvkem, ale že se chci vyslovit především k problémům, které jsou ukryty v jeho příspěvku, které obsahovaly některé referáty, které byly skvěle nadhozeny v některých příspěvcích zahraničních hostů (Polevého, Nazima Hikmeta a Kruczkowského) a které jsou vyřčeny v tak jasném osvobozujícím, protidogmatickém dopise, adresovaném ústředním výborem naší komunistické strany tomuto sjezdu.

Jde myslím o celkové zmatení věci, kdy dogmatismus se pokouší vypadat jako kanárkově žlutý liberalismus, jenž je hned rozhorlený, hned zase rozcitlivělý, neostýchá se zneužít básníkova rozhorlení právě proti sobě a obrací se proti principům, kterým nikdy nevěřil, i když je bezduše přemílal. Je třeba se chopit jedné věci, která zabráni zmatku v otázce umění: je třeba si položit otázku postoje umělce (pravím umělce, nikoli kýčářského samozvance) k životu, ke skutečnosti, ke světu.

Je velká zásluha Vítězslava Nezvala, a v tom je objevitelský význam jeho přednášky pro českou marxistickou estetiku a kritiku a tím i pro boj proti estetickému dogmatismu, že spojil zase to, co školometství stále rozdělovalo, zaklínajíc se formulí jednoty obsahu a formy. Osvobozující jsou jeho slova o poměru umělce k materiálnímu světu, jemuž odpovídá, musí odpovídat – ať to umělec chce, nebo nechce – poměr ke slovu. Líbí se mi ten hluboký smysl Nezvalův pro realitu básně, líbí se mi jeho požadavek, aby byly tak reálné a hmotné, že by se podobaly láhvi, sklenici, brýlím, kostce cukru, řezu citronu. Líbí se mi, že říká: mým kritériem je konkrétnost. Tato konkrétnost v básníkovi buď je, nebo není. Ona roste z umělcova kladného radostného poměru k materiálnímu světu, jí není tam, kde je básník vnitřně odvrácen od světa, kde je hlubokým pesimistou, kde místo jasu je obrácen ke tmě, kde místo k životu je obrácen k zániku, kde místo myšlenkami na skladbu života, jeho bujných tvořivých sil, se obírá myšlenkou na jeho rozpadání.

Kult osobnosti vyvolal mimo jiné jeho dialektický protiklad, že se zejména v oblasti umění, a nejenom umění, přehlížela svéráznost a jedinečnost tvůrčích osobností a že ideovost byla brána abstraktně bez ohledu na jejího nositele v každém díle, vždy konkrétního a zvláštního.

Marxistická estetika a kritika se nemůže vzdát tohoto základního pohledu na umělce a umělecká díla a musí rozhodně odmítnout, aby byla házena do jednoho pytle s nemyslivým dogmatismem. Kritika je něco jiného než nějaké administrativní vylučování z literatury. V tom je nepomíjivý význam práce Třiceti let, v níž si s. Štoll nekladl úkol dát vyčerpávající literární portréty básníků, ale vysledovat dvě hlavní linie v naší poezii v období historického přelomu společenského vývoje od kapitalismu k socialismu, linii materialistickou se všemi stupni, až po bojovnou poezii revoluční, a linii spiritualistickou, pesimistickou, subjektivistickou, od světa a do sebe uzavřenou. V podnětu pro následovníky, kteří půjdou tvořivě dále, hlouběji, podrobněji, vidím zásluhu Štollovu, s. Hrubíne, jež výsledek se neztratí tak lehce.

Mne prostě udivuje, že Literární noviny, které ještě zcela nedávno duněly mentorským tónem, se ozývají hlučně proti kanonizování Štollovy knihy, když mnozí lidé, kteří nyní Literární noviny dělají, co nejvíc se o tuto kanonizaci zasloužili. Je to příklad devótnosti, která se v příhodném okamžiku zákonitě mění ve svůj opak. Je zásluha Vítězslava Nezvala, že správnost základních hledisek Štollových podepřel, že dokázal, že úsilí o obraznost, o básnické obraty, jimiž Halas dovedl tu a tam rozsvítit „nad skutečností magickou zápalku“, Halase sice sblížovalo s jádrem devětsilácké generace, jež vystoupila „s optimismem a s láskou k jasnosti“,

ale rozcházel se s ní v onom základním pojetí světa, pojetí života, pojetí politiky, pojetí umění. To jej vedlo k tomu, že mu velmi brzy byli bližší různí „literární kostelníci“, bližší než pracovníci na revoluční umělecké frontě. Ne Julius Fučík, ale Bedřich Fučík, ne S. Neumann, ale Jan Zahradníček a generál Medek se stali štampasty Halasovými. Bývalý žák optimistických, až k uličnictví veselých básníků se stal učitelem celé řady katolicko-agrárních poetů, rozervaných nebo rozervanost simulujících.

Není vůbec náhodou, že po revizi Štollovy kritiky Halase začali nedávno volat právě ti, na něž působil už předválečný Halas, ne však ideový komunista Halas, ale spiritualistický básník. Nejsem moralista a nejsem hlasatelem abstinence. Ale souhlasím s Majakovského požadavkem jistého minima, které se žádá od básníků, nemají-li být vymazáni ze seznamu zdravých pracovníků poezie.

V době, kdy se Neumann nejvíce potýkal s brémondovsko-ruralisticko-valéryovskou poezií a s nezdravým bohémstvím, které svádělo komunistického básníka s cynickou společností literátskou nejnižšího řádu, napsal mi Neumann v dopisu z 19. 1. 1938, v němž se vyslovil velmi nelichotivě o této promiskuitě levičáctví s pravičáctvím:

„... Myslím, že jim napíši také článkuček Alkohol a poezie.“

Nač ty banální alegorie z Mallarméovy básně o labuti přimrzlé do ledu? Vždyť přece jaro, jež prožívají naše národy po vítězství socialismu, se nepodobalo po deset let nějaké ledové pustině, kde promrzala křídla. Já nemám rád takový žalмовý patos, který ujišťuje o dobré vůli, ale který nemá žádný cíl, a proto si ho může přivlastnit kdekdo, laciný sentiment i hysterický maloměšťák i škodolibý cynik. Věřím zcela v upřímnost Hrubínovu, ale upřímnost sama nestačí. Nebylo např. upřímnějšího projevu než Gogolovy dopisy přátelům, a přece byly falešné. Nikdo jiný než ten, kdo miloval tohoto básníka, Bělinskij, vyslovil svůj rozhodný nesouhlas. Soudruh Hrubín ve své upřímnosti žel nešel důsledně až do konce. Mluví o umlčování zevně, ale nemluví o umlčování zevnitř. Říká o sobě, že byl přítelem a žákem Halasovým. Kdyby se sám nad sebou zamyslel, musel by doznat, že jsou krize v životě básníků, které jsou zaviněny příliš otřesnou srážkou proudu nového zdravého života celé společnosti s tím starým, co je v člověku, k tomu, aby se díval dovnitř, a že mlčení, které z toho vznikne, není vinou radosti a zdraví života, ale starou nezdravotou v básníkově. Krize, která z toho vzniká, je krize plodná. A je-li vůbec tragédií, pak je tragédií optimistickou. Čekal jsem od s. Hrubína zcela něco jiného, něco, co napovídají již jeho nové básně, radostné, do budoucna zahleděné. Čekal jsem projev, který by byl nějakým posledním slovem k procesu znovuzkříšení básníka v docela jiných, nových životních po-

lohách. Byl by mnohým jiným pomohl. Místo toho je jeho projev pohled zpět. Soudruh Hrubín nám namlouvá, že tak, jako myslí a cítí dnes, myslil a cítil před třemi, pěti, před devíti lety. Domnívám se, že jeho poezie (včetně poezie pro děti) svědčí o opaku. Ale budiž, tvrdí-li to, cítí to asi opravdu tak. Ostatně jeho projev tomu nasvědčuje. Ale pak musím říci, že mu nezávidím. Věřím totiž s Neumannem, že živlem básníkovým je stálá proměna, překonávání a růst.

Kritériem pravého silného básníka je pro mne víra. Víra ne jako náboženská pověra, ale jako pružina, bez níž není možno si představit člověka myslícího a tvůrčího a bez níž není možno si představit ani vědu, ani umění, ani činnost společenskou, veřejnou. A s otázkou takové víry se bolestně a mužně vyrovnával básník Wolker. S ní se před půlstoletím vyrovnával Neumann. V naší době, kdy je třeba ještě tolik bořiti a popírati, chválí se velmi často a právem skepse jako činitel kulturní. Jen někdy se zapomíná, že skepse zdravá a plodná jest jednou stránkou téhož charakteru, jehož druhou stránkou je víra. Skepse bez víry jest činitel stejně reakcionářský jako víra bez vědění. Halas byl básník a nevyřadil ho nikdo z naší literatury. Ale kritika nemůže chodit kolem jeho díla a vlivů po špičkách, neboť by škodila jeho dílu.

Marxistická kritika si nikdy nedá vzít právo na kritiku jakéhokoliv zjevu, z něhož trčí spár sebeupřímnější, ale rozleptávající skepse bez víry, a necouvne před obviněním z dogmatismu. Bude dál bojovat proti starému v životě, ve společnosti, v člověku, v umění. Bude se snažit vyložit, pochopit, odůvodnit zjev, ale nikdy nezapomene uplatnit to nové v učení, jež nám odkázali klasikové marxismu-leninismu – to jest usilovat o změnu.

Mne velmi vzrušil diskusní příspěvek s. Kruczkowského a nejvíce to místo, kde mluví o tom, že v Polsku označují nyní lidi, kteří pevně věřili v socialismus a jeho realizaci, za „fideisty“, a lidi skepse v tuto víru za „racionalisty“. Je to výstižné a skvěle to vystihuje zase základní problém víry a nevíry. Nejde jen o desetileté období našeho nového života. Je třeba se podívat daleko do let před druhou světovou válkou. Cožpak v dobách, kdy Sovětský svaz byl jedinou socialistickou zemí na světě, pomlouvanou, vysmívanou, napadanou, nenazývali všelijací šmoci, odpadlíci, skeptikové, trockističtí kazisvěti – věrné obránce Sovětského svazu naivními sovětofilky a dogmatiky? Nechtěli by dnes snad tito skeptičtí racionalisté tvrdit, že dějiny jim daly za pravdu proti těm, kteří perzekvovali, vysmívání, žalářování hájili velkou pravdu obrovské vymoženosti pokrokového lidstva SSSR? A přece měli a mají pravdu tito „fideisté“, kteří dnes jen očišťují, okřídľují svou víru spojenou s vědou věd, ti měli a mají pravdu, a ne skeptici, ti racionalisté, kteří by s omyly a chybami, jež jsou

chybami velkými, protože jde o veliké lidské dílo, mnohdy rádi očistili socialismus až k měšťácké demokracii. Já děkuji s. Kruczkowskému za jeho slova: „Každá revize názorů, každá změna kritérií pro hodnocení zjevu by mnohdy mohla vést k podlomení víry v užitečnost jakýchkoli, i těch nejzákladnějších ideologických kritérií.“

Je tu věru pěkná podívaná: mnozí předváleční skeptici, pováleční dogmatici se nyní v prudkém očistném vichru, který se zdá někomu zase chaotickým zemětřesením, zase vracejí ke své skepsi z dob, kdy jí se bili navzdory všemu za komunismus. Za první zemi socialismu, prvorozenou z leninismu.

A ještě o jedné věci se chci zmínit: o způsobu, jakým se tu často mluví o kritice kritik sbírek Seifertových, Bieblových atd. Kritika je také dílo literární a je jako takové posuzováno. A byl-li posuzován špatný kritický článek toho či onoho, byl posuzován z hlediska debaklu kritické reputace, zvláště když bylo seznáno později, že kritik se neřídil v případě Seifertově hledisky vlastními, ale přijatými. A žádá-li kritika pravá, skutečná, aby dílo básnické bylo dílem charakterním, tím přísněji musíme se tázat po charakternosti činu kritického. Básníci nemají hroší kůži. Jistě ale není opodstatněný ten bolestný tón, s nímž o přímo vražedném vlivu jedné špatné kritiky na básníka mluvil s. Hrubín. Cožpak jsou naši básníci takové třtiny a mimózy, které se při každém doteku nadlouho sklápějí? Vždyť takové líčení odporuje našim novodobým dějinám literárním a uměleckým, našim nejkrásnějším tradicím. Vzpomeňme Machara, který doslova bral na literaturu karabáč, vzpomeňme F. X. Šaldy, který v šarvátkách a bitkách vypěstoval celý slovník, před jehož výrazy jsou nejdivočejší řeči Hájkovy dětské broukání. Vzpomeňme všelijakých afér od žalob pro urážku na cti až po celé aféry s anonymními dopisy, vzpomeňme rvaček neumannovských, bojů Zdeňka Nejedlého aj. Kdyby byli řekněme Šalda a Neumann a jejich literární odpůrci i poraženi, taková, jak je líčí někteří sabotěři, byl by musel Šalda zahynout už někdy krátce po vydání Manifestu moderny, a kdyby ne – byly by nám patrně vymřely aspoň dvě generace dobrých básníků, epigony v to nepočítaje.

Nechť mi s. Hrubín promine, ale za nevhodný a málo vkusný pokládám způsob, jakým mluví o Bieblově případu. Myslím, že kdyby Košta mohl vstát a přijít na sjezd, protestoval by proti němu. Biebl byl básník komunista, bojovník, který se nedal umlčet a psal a bojoval poezií až do svého konce. Je pravda, že při veškeré různosti obou básníků měl v poválečných letech mnoho společného s Majakovským. I ten marný pokus dovolat se přátel telefonicky, když mu bylo velmi zle. Ale společné je hlavně to, že padl jako komunista, jako Majakovský. Žádná uštvaná laň, soudruhu Hrubíne. Mezi příklady, které sis vybral, se Biebl nehodí.

Z druhého sjezdu

Žádná hrubá tendence, působící z vnějšku, nevedla ruku Bieblovi, když vyslovoval svou lásku k lidem, kteří mu splývali se Sovětským svazem, se stranou, s dělnickou třídou. Je v poezii minulých let mnoho básní poznamenaných sice vše porušujícím, deformujícím kultem osobnosti, ale jsou mezi nimi takové, z nichž nezbylo a nezbude jen prázdné gesto. Jsou takové, v nichž bije, bije stále srdce básníkovy žhavou láskou ke světu, komunismu a pravdě, již nese dělnická třída, k níž se tito básníci přidali dávno, kdy to nebylo snadné, bezpečné ani schůdné. Nerad jsem slyšel slovo „stranickost“, když bylo příliš lehkomyšlně vyslovováno. Ale je stranickost, která se neskloňuje v člancích, ale která je v krvi, plnící srdce, rozjasňující mozek a vedoucí ruku, jež tvoří. Je svatou věcí nejmodernějších básníků, básníků věřících a stavících s miliony budoucnost. Je erbovním znakem poezie nejvzácnější, poezie bojovné. Biebl byl takovým básníkem a žádnou netýkavkou.

XX. sjezd uvolnil, soudružky a soudruzi, velikou energii našeho socialistického světa. Jím obsah pojmu „socialistický humanismus“ nabývá na váze, ryzosti a živosti. Jím pojem vlastenectví, který se někdy jakoby nemohl vyšvihnout nad mentalitu „zapadlých vlastenců“, dostává šíři a nový rozmach v tom, že jde o hrdého občana této socialistické země, který se nebojí světovosti, neboť jde o velkou myšlenku úcty mezi národy, z níž se rodí pravé bratrství, spjaté tužbami po míru a tvůrčí práci. A to je sféra poezie a umění.

A za největší přínos tohoto sjezdu osvobozující tvořivé lidi od všech zábran, povzbuzující nás k smělosti, dávající nám prostor pro tvorbu ve jménu štěstí a krásy naší země a jejího lidu, považují dopis ÚV naší komunistické strany, dokument, z něhož dýchá vlídný, povzbuzující bojovný duch leninismu.

(1956)